

Εθνική Πολιτική Ανοικτής Πρόσβασης στην Κυπριακή Δημοκρατία

1. Εισαγωγή

Το παρόν κείμενο πολιτικής για την Ανοικτή Πρόσβαση στην Κυπριακή Δημοκρατία ετοιμάστηκε σε συνεργασία με το Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης. Το τελευταίο, συνεργάζεται με το SPARC Europe στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού έργου PASTEUR4OA (www.pasteur4oa.eu), το οποίο υποστηρίζει την ανάπτυξη συντονισμένων πολιτικών ανοικτής πρόσβασης στα Κράτη-Μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η πολιτική ευθυγραμμίζεται με τις τρέχουσες καλές πρακτικές του Ορίζοντα 2020 και των λοιπών ιδρυματικών πολιτικών στην Ευρώπη. Ειδικότερα, η πολιτική παρέχει το πλαίσιο, τη διαδικασία και γενικές πρόνοιες εφαρμογής που θα διευκολύνουν τους φορείς έρευνας στην προσπάθειά τους για υιοθέτηση πολιτικών Ανοικτής Πρόσβασης. Βασίζεται σε σημαντικό βαθμό στις κατευθυντήριες γραμμές της UNESCO για την πολιτική Ανοικτής Πρόσβασης, τις κατευθυντήριες γραμμές του έργου MEdOANet¹ για την Ανοικτή Πρόσβαση, τις τρέχουσες πολιτικές σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο και τις συστάσεις πολιτικής του έργου RECODE² για την Ανοικτή Πρόσβαση καθώς και τις πρακτικές και εφαρμογές υποστήριξης που προωθούνται από το πανευρωπαϊκό πρόγραμμα OpenAIRE.

2. Το τρέχον ευρωπαϊκό πλαίσιο για την Ανοικτή Πρόσβαση

Το παγκόσμιο ενδιαφέρον για τις πολιτικές Ανοικτής Πρόσβασης δεν είναι πρόσφατο, αλλά συνιστά αντιθέτως το αποτέλεσμα προσπαθειών πολλών ετών για την προώθηση της Ανοικτής Πρόσβασης τόσο σε εθνικό επίπεδο και επίπεδο φορέων και οργανισμών όσο και από τους ίδιους τους ερευνητές. Επιπλέον, συνδέεται άμεσα με τις εξελίξεις σε επίπεδο ηλεκτρονικών υποδομών, όπως τα αποθετήρια και τα περιοδικά, και την πρόοδο στους τομείς των τεχνολογιών της πληροφορίας και της επικοινωνίας. Η καλύτερη κατανόηση των ωφελειών της Ανοικτής Πρόσβασης για τους ερευνητές και τους χρηματοδότες έρευνας και η ευρέως διαδεδομένη θέση ότι η δημόσια χρηματοδοτούμενη έρευνα οφείλει να είναι διαθέσιμη προς όλους, καθιστούν επιτακτική την ανάπτυξη σχετικών πολιτικών που θα διασφαλίσουν την Ανοικτή Πρόσβαση ως την καθιερωμένη πρακτική για τη διάχυση της έρευνας.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υποστηρίζει την Ανοικτή Πρόσβαση ως τον καθιερωμένο τρόπο διάχυσης της δημόσιας χρηματοδοτούμενης έρευνας στην Ευρωπαϊκή Ένωση και υποστηρίζει την **ανοικτή κυκλοφορία της γνώσης ως μια από τις πέντε προτεραιότητες του Ευρωπαϊκού Χώρου Έρευνας**. Το 2012, η Επιτροπή έκδωσε την «Σύσταση της 17^{ης} Ιουλίου 2012 για την πρόσβαση στις επιστημονικές πληροφορίες και την διαφύλαξη τους», συστήνοντας στα κράτη μέλη την ανάπτυξη εθνικών πολιτικών για την παροχή Ανοικτής Πρόσβασης στη δημόσια

¹ ‘Mediterranean Open Access Network’ έργο χρηματοδοτούμενο από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή

² ‘Policy Recommendations for Open Access to Research data in Europe’ έργο χρηματοδοτούμενο από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή

χρηματοδοτούμενη έρευνα και την ανάπτυξη σχετικών πολιτικών από τους χρηματοδότες και τους φορείς έρευνας, πολιτικές οι οποίες θα συντονίζονται σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο. Η παροχή **Ανοικτής Πρόσβασης είναι υποχρεωτική για το σύνολο των έγκριτων δημοσιεύσεων (peer-reviewed publications) που προκύπτουν από έργα που έχουν χρηματοδοτηθεί από τον Ορίζοντα 2020.** Η απόφαση αυτή έπεται της πιλοτικής δράσης που εφαρμόστηκε στο 7^ο ΠΠ για την Ανοικτή Πρόσβαση. **Ο Ορίζοντας 2020 περιλαμβάνει επίσης μια πιλοτική δράση για την Ανοικτή Πρόσβαση στα ερευνητικά δεδομένα.** Η Ανοικτή Πρόσβαση στα ερευνητικά δεδομένα συνιστά ένα πεδίο που λαμβάνει ολοένα και περισσότερη προσοχή και για το οποίο οι σχετικές πολιτικές βρίσκονται ακόμα σε πρώιμο στάδιο.

Η πλέον σημαντική εξέλιξη σε επίπεδο πολιτικής αφορά τον αυξανόμενο αριθμό χρηματοδοτών έρευνας και φορέων έρευνας που υλοποιούν πολιτικές Ανοικτής Πρόσβασης σε παγκόσμιο επίπεδο. Σημαντικοί δημόσιοι και ιδιωτικοί χρηματοδότες υιοθετούν υποχρεωτικές πολιτικές Ανοικτής Πρόσβασης, θέτοντας με τον τρόπο αυτό τα θεμέλια για να καταστεί η Ανοικτή Πρόσβαση ο καθιερωμένος τρόπος διάχυσης της έρευνας και ωθώντας τους φορείς έρευνας στην εισαγωγή των απαραίτητων αλλαγών.

3. Ορισμοί

Ως **Ανοικτή Πρόσβαση** ορίζεται η ελεύθερη, άμεση, διαρκής και απαλλαγμένη από τέλη και τους περισσότερους περιορισμούς πνευματικών δικαιωμάτων διαδικτυακή πρόσβαση σε ψηφιακό ακαδημαϊκό και επιστημονικό περιεχόμενο. Οι αναγνώστες μπορούν να χρησιμοποιούν ελεύθερα το διατιθέμενο υλικό για ερευνητικούς, εκπαιδευτικούς και άλλους σκοπούς. Στόχος είναι η ανταλλαγή επιστημονικών πληροφοριών, η ενίσχυση της έρευνας και η αξιοποίηση των ερευνητικών αποτελεσμάτων.

Η Ανοικτή Πρόσβαση βασίζεται σε δυο μοντέλα, τον «Πράσινο Δρόμο» και τον «Χρυσό Δρόμο».

(α) Αυτο-αρχειοθέτηση (ή ο «Πράσινος Δρόμος» - «Green Route»)

Αναφέρεται σε δημοσίευση σε επιστημονικά περιοδικά, σε συνδυασμό με την παράλληλη κατάθεση του αξιολογημένου κειμένου του ερευνητή (final quality assured version) και άλλο ψηφιακό επιστημονικό υλικό (όπως πρακτικά Συνεδρίων, παρουσιάσεις κλπ) σε ένα ψηφιακό αρχείο (βάσεις βιβλιογραφικών δεδομένων και τοπικά ή/και διεθνή αποθετήρια) στο οποίο θα υπάρχει ελεύθερη πρόσβαση για όλους τους ενδιαφερομένους μέσω του Διαδικτύου - ενδεχομένως μετά από περίοδο αναμονής, εάν απαιτείται από το περιοδικό.

Η εφαρμογή της μεθόδου αυτή είναι προτιμητέα από πλευράς κόστους γιατί δεν επιφέρει οικονομική επιβάρυνση στις δημόσιες αρχές και στους ερευνητές.

(β) Ηλεκτρονικά περιοδικά Ανοικτής Πρόσβασης (ή ο «Χρυσός Δρόμος» - «Gold Route»)

Αναφέρεται σε δημοσίευση σε ηλεκτρονικά περιοδικά ελεύθερα προσβάσιμα από όλους χωρίς χρέωση, στα οποία δημοσιεύονται ακαδημαϊκά και ερευνητικά άρθρα που έχουν υποστεί αξιολόγηση (final quality assured version). Τα περιοδικά αυτά εκδίδονται είτε από

τους παραδοσιακούς εκδοτικούς οργανισμούς, είτε από τους αποκλειστικούς εκδότες Ανοικτής Πρόσβασης, είτε από νέες μορφές εκδοτικών σχημάτων. Το σχετικό κόστος καλύπτεται μέσω author publication charges που πληρώνονται για κάθε άρθρο ξεχωριστά.

Η εφαρμογή της μεθόδου αυτής συνεπάγεται σημαντικό πρόσθετο οικονομικό κόστος τόσο για τις δημόσιες αρχές όσο και για τους ερευνητές.

Ως **Δημοσίευση** ορίζεται το προς δημοσίευση ή δημοσιευμένο έργο των ερευνητών του ιδρύματος (ενδεικτικά περιλαμβάνει άρθρα, εισηγήσεις σε συνέδρια κτλ.).

Ως **Ψηφιακό Αντίγραφο** ορίζεται το αντίγραφο της δημοσίευσης [αξιολογημένο κείμενο του ερευνητή (final quality assured version)].

Ως **Εμπάργκο** ορίζεται η περίοδος κατά την οποία η δημοσίευση παραμένει κλειστή και δεν παρέχεται Ανοικτή Πρόσβαση στο περιεχόμενο της δημοσίευσης, παρά μόνο στα μεταδεδομένα της μέσω του αποθετηρίου.

Ως **Μεταδεδομένα** ορίζεται η δομημένη πληροφορία η οποία χρησιμοποιείται για την περιγραφή, επεξήγηση, εντοπισμό, χρήση και διαχείριση μίας πληροφοριακής πηγής, όπως ένα βιβλίο, ένα μουσειακό αντικείμενο ή ένας φάκελος αρχείου (πρόκειται ουσιαστικά για «δεδομένα που περιγράφουν άλλα δεδομένα»).

Ως **Κατάλληλα Αποθετήρια** ορίζονται αυτά που προσφέρουν Ανοικτή Πρόσβαση στην επιστημονική πληροφόρηση, επιτρέπουν την παραπομπή των δεδομένων μέσα από μόνιμους προσδιοριστές (Digital Object Identifier (DOI), ή άλλους), παρέχουν ποιοτικά μεταδεδομένα (συμπεριλαμβανομένης της αναφοράς στον χρηματοδότη της έρευνας) με βάση αποδεκτές κατευθυντήριες γραμμές και πρότυπα και παρέχουν διαλειτουργικότητα με διεθνείς ψηφιακούς συσσωρευτές.

4. Ο στόχος της πολιτικής Ανοικτής Πρόσβασης και τα οφέλη της

Στόχος της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης είναι η ευθυγράμμιση με τις ευρωπαϊκές πολιτικές (Σύσταση Ευρωπαϊκής Επιτροπής, Ορίζοντας 2020) και τις υπάρχουσες καλές πρακτικές, συμμετέχοντας με ουσιαστικό τρόπο στο υπό διαμόρφωση ερευνητικό και ακαδημαϊκό οικοσύστημα στο πλαίσιο του οποίου η πρόσβαση στην έρευνα είναι άμεση και ανοικτή. Αυτό βασίζεται στην αναγνώριση της γνώσης ως δημόσιου αγαθού από το οποίο απορρέουν κοινωνικά και οικονομικά οφέλη σε εθνικό, ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο.

Συγκεκριμένα, τα αναμενόμενα οφέλη τόσο για την κοινωνία όσο και για τους ίδιους τους ερευνητές είναι σημαντικά και περιγράφονται ως ακολούθως:

- Συγκεντρώνεται, διαφυλάσσεται μακροχρόνια και τίθεται στην διάθεση των πολιτών το σύνολο του επιστημονικού έργου που παράγεται με δημόσια χρηματοδότηση και ταυτόχρονα προωθείται διεθνώς, μέσω ανοικτά προσβάσιμων αποθετηρίων.

- Δίνεται η δυνατότητα ευρετηριασμού και εντοπισμού των επιστημονικών εργασιών των ερευνητών που χρηματοδοτούνται με δημόσιους πόρους από τις διεθνείς μηχανές αναζήτησης στο διαδίκτυο.
- Παρακολουθείται η επισκεψιμότητα και η χρήση ενώ αντλούνται στοιχεία και δείκτες της πορείας της έρευνας.
- Διευκολύνεται η εσωτερική και εξωτερική αξιολόγηση των φορέων καθώς και η διάχυση της επιστημονικής παραγωγής τους.
- Δημιουργούνται δυνατότητες αξιοποίησης & επανάχρησης των έργων για επιστημονικούς σκοπούς (CV's, δημοσιεύσεις, εκθέσεις αριστείας, απολογιστικές εκθέσεις, δείκτες, δικτυακοί τόποι ερευνητικών φορέων, προσωπικοί δικτυακοί τόποι κλπ.).
- Ενισχύονται οι δίαυλοι διεθνών συνεργασιών και το διεθνές προφίλ των ερευνητικών φορέων και της χώρας γενικότερα.
- Αυξάνεται η αναγνωρισιμότητα του ερευνητικού έργου των ερευνητών οι οποίοι λαμβάνουν περισσότερες ετεροαναφορές.
- Αυξάνεται ο αντίκτυπος του έργου των ερευνητών.
- Οι ερευνητές αποκτούν ένα μόνιμο σύνδεσμο στο διαδίκτυο (permanent link) για κάθε έργο τους.

5. Πρόνοιες εφαρμογής της πολιτικής Ανοικτής Πρόσβασης

- (1) Οι ερευνητές καταθέτουν σε αποθετήριο:
 - (α) τα απαραίτητα μεταδεδομένα (ενδεικτικά: τίτλος, περίληψη, συγγραφείς, ιδιότητα, όνομα του περιοδικού που αποδέχτηκε τη δημοσίευση κτλ.) όλων των δημοσιεύσεων τους που αναφέρονται στο 1 (β) και τα οποία θα είναι άμεσα ανοικτά προσβάσιμα,
 - (β) ψηφιακό αντίγραφο των δημοσιεύσεων τους (final quality assured version) με την τελική αποδοχή για δημοσίευση. Οι ερευνητές είναι υπεύθυνοι για την συνεπή και ολοκληρωμένη κατάθεση των εργασιών τους στο αποθετήριο.
- (2) Το κείμενο όλων των δημοσιεύσεων που προσδιορίζονται στο 1 (β) να γίνεται ανοικτά διαθέσιμο από τη στιγμή της κατάθεσης ή όσο το δυνατόν συντομότερα μετά από αυτήν. Σε κάθε περίπτωση, τα μεταδεδομένα των άρθρων πρέπει να είναι ανοικτά προσβάσιμα. Σε ό,τι αφορά τα αξιολογημένα άρθρα, επιτρέπεται το κείμενο να είναι κλειστό μέχρι τη λήξη του εμπάργκο του εκδότη.

- (3) Η περίληψη της δημοσίευσης κατατίθεται στο αποθετήριο στην περίπτωση «κλειστών» δημοσιεύσεων, με στόχο την ενίσχυση της αναγνωρισιμότητας.
- (4) Οι ερευνητές ενθαρρύνονται να καταθέτουν στο ιδρυματικό αποθετήριο ή σε άλλο κατάλληλο αποθετήριο δεδομένων Ανοικτής Πρόσβασης όλα τα ερευνητικά σύνολα δεδομένων (datasets) που υποστηρίζουν τις δημοσιεύσεις τους.
- (5) Οι ερευνητές ενθαρρύνονται να κάνουν χρήση των αδειών Creative Commons³.
- (6) Το ερευνητικό προσωπικό προτρέπεται να **μην μεταβιβάζει αποκλειστικά δικαιώματα εκμετάλλευσης σε συνεργαζόμενους εκδότες, αλλά να τους αδειοδοτεί μόνο με τα δικαιώματα που είναι αναγκαία για την εκάστοτε έκδοση**. Αυτό είναι δυνατό να γίνει με παραρτήματα στην εκδοτική σύμβαση (addenda). Υποδείγματα για τέτοια παραρτήματα υπάρχουν στο www.sparc.arl.org/resources/authors/addendum και στο <http://copyrighttoolbox.surf.nl/copyrighttoolbox/index.html>.
- (7) Οι ερευνητές ενθαρρύνονται να καταθέσουν σε αποθετήριο όσες δημοσιεύσεις έχουν συγγράψει πριν από την ημερομηνία έναρξης ισχύος της παρούσας πολιτικής και να τις καταστήσουν ελεύθερα προσβάσιμες.

6. Εργαλεία υλοποίησης της πολιτικής

Τα ακόλουθα εργαλεία απαιτούνται για την υλοποίηση της πολιτικής Ανοικτής Πρόσβασης:

- (1) Ηλεκτρονική υποδομή, δηλαδή αποθετήριο για την Ανοικτή Πρόσβαση.
- (2) Δημιουργία και εφαρμογή κατάλληλων κανόνων και εσωτερικών διαδικασιών για υλοποίηση της πολιτικής Ανοικτής Πρόσβασης από ερευνητικούς φορείς και ακαδημαϊκά ιδρύματα.
- (3) Εκπαίδευση ερευνητών (one-to-one και σεμινάρια για ερευνητές για το Αποθετήριο, την Ανοικτή Πρόσβαση και τα πνευματικά δικαιώματα, τη διαπραγμάτευση με τους εκδότες και λοιπά θέματα).
- (4) Μηχανισμός παρακολούθησης της εφαρμογής και της συμμόρφωσης προς την πολιτική Ανοικτής Πρόσβασης.

³ Οι άδειες Creative Commons είναι ένα σύνολο ευέλικτων αδειών πνευματικών δικαιωμάτων που παρέχουν ένα απλό, τυποποιημένο τρόπο για να μοιράζονται οι δημιουργοί το έργο τους στο κοινό - υπό ορισμένες προϋποθέσεις. Συγκεκριμένα, πρόκειται για άδειες μη αποκλειστικής ιδιοκτησίας που επιτρέπουν στους δημιουργούς να οριοθετούν με ευέλικτο τρόπο τους όρους χρήσης των έργων τους. Χρησιμοποιώντας τις άδειες, ο δημιουργός δεν παραιτείται από όλα τα δικαιώματα του επί του έργου του. Οι άδειες Creative Commons αφορούν μόνο δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας και του δίνουν τη δύναμη να ελέγχει πώς χρησιμοποιείται το έργο του από τρίτους.

- (5) Συνεχής διαμόρφωση κινήτρων για ερευνητές (added-value services: δυναμικά reports, reports ανά Σχολή/ Τμήμα/ Ινστιτούτο κτλ, στατιστικά προόδου και απήχησης έργου κτλ).

7. Υποστήριξη και Παρακολούθηση της Πολιτικής για την Ανοικτή Πρόσβαση

- (1) Προωθείται η εφαρμογή της Ανοικτής Πρόσβασης μέσω της διοργάνωσης σεμιναρίων, εκδηλώσεων και λοιπών δράσεων ευαισθητοποίησης και εκπαίδευσης / κατάρτισης και ενημέρωσης σε θέματα Ανοικτής Πρόσβασης.
- (2) Παρακολουθείται η συμμόρφωση με την πολιτική για την Ανοικτή Πρόσβαση από ειδικό Μηχανισμό Παρακολούθησης.